

ANDIJONDA SANOAT RIVOJI: YUTUQ VA KAMCHILIKLARI (1946–1991 YILLAR)

Salieva Dilorom Komiljonovna

Turon Universiteti Tarix yonalsh 1- bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola Andijon viloyatida 1946–1991 yillarda sanoat rivojini tahlil qiladi. Sovet Ittifoqining markazlashtirilgan industrializatsiya siyosati doirasida paxta qayta ishlash, to‘qimachilik, mashinasozlik va oziq-ovqat sanoati rivojlantirildi. Bu jarayon ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o‘rinlari yaratish va hududni iqtisodiy integratsiyalashuviga hissa qo‘shdi. Biroq, sanoat rivoji ekologik muammolar, monokulturaga qaramlik va markazlashtirilgan rejalashtirishning samarasizligi kabi kamchiliklarni ham keltirib chiqardi. Tadqiqot natijalari Andijon sanoatining yutuqlari va kamchiliklarini tizimli tahlil qiladi, hududning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarini yoritadi va keyingi rivojlanish uchun saboqlar beradi.

Abstract. This article analyzes the industrial development of Andijan region during 1946–1991. Within the framework of the Soviet Union’s centralized industrialization policy, cotton processing, textile, engineering, and food industries were developed. This process increased production, created new jobs, and contributed to the economic integration of the region. However, industrial growth also led to ecological problems, monoculture dependence, and inefficiencies in centralized planning. The study systematically examines Andijan’s industrial achievements and shortcomings, highlighting economic, social, and environmental aspects, and provides lessons for future regional development.

Аннотация. Статья анализирует развитие промышленности в Андижанской области в 1946–1991 годах. В рамках централизованной индустриализации СССР были развиты хлопкоочистительная, текстильная, машиностроительная и пищевая промышленности. Этот процесс способствовал росту производства, созданию новых рабочих мест и экономической интеграции региона. Однако промышленное развитие также привело к экологическим проблемам, зависимости от монокультуры и неэффективности централизованного планирования. Исследование систематически рассматривает достижения и недостатки промышленности Андижана, подчеркивая экономические, социальные и экологические аспекты, и извлекает уроки для будущего развития региона.

Kalit so‘zlar: Andijon, sanoat rivoji, Sovet Ittifoqi, industrializatsiya, yutuqlar, kamchiliklar, ekologik muammolar

Keywords: Andijan, industrial development, Soviet Union, industrialization, achievements, shortcomings, ecological problems

Ключевые слова: Андижан, развитие промышленности, СССР, индустриализация, достижения, недостатки, экологические проблемы

Kirish. Andijon sanoatining rivoji 1946–1991 yillarda Sovet Ittifoqi iqtisodiy siyosatining muhim qismi bo‘lib, ushbu davr O‘zbekiston SSRining sharqiy hududi sifatida Andijonning strategik ahamiyatini oshirdi. Farg‘ona vodiysining markaziy qismi bo‘lgan Andijon, asosan paxtachilik va qishloq xo‘jaligi bilan bog‘liq yengil sanoat tarmoqlarini rivojlantirish uchun tanlangan. Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda, Sovet Ittifoqi tomonidan amalga oshirilgan qayta tiklash va industrializatsiya dasturlari doirasida Andijonda yengil sanoat, mashinasozlik, oziq-ovqat va qayta ishlash korxonalari barpo etildi.

1946 yildan boshlab qurilgan korxonalarda asosan paxta tolasi, ip va mato ishlab chiqarish, oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash, shuningdek, agrar texnika va sanoat uskunalari ishlab chiqarishga e‘tibor qaratildi. Bu esa nafaqat ishlab chiqarish hajmining oshishiga, balki yangi ish o‘rinlarining yaratilishiga ham sabab bo‘ldi. Shu bilan birga, Andijon iqtisodiy integratsiyasida ham muhim rol o‘ynadi: u Farg‘ona vodiysi sanoat tarmoqlari bilan birlashtirilib, umumiy respublika va ittifoq miqyosidagi iqtisodiy jarayonlarga faol qo‘shildi.

Biroq, bu davrda bir qator kamchiliklar ham yuzaga keldi. Ekologik muammolar, xususan sanoat chiqindilari va paxta yetishtirish natijasida yer resurslarining degradatsiyasi sezildi. Monokulturaga qaramlik – asosan paxta yetishtirishga bog‘liqlik – hudud iqtisodiyotining barqarorligini pasaytirdi. Shu bilan birga, markazlashtirilgan rejalashtirishning samarasizligi tufayli ayrim korxonalarda ishlab chiqarish jarayonlari optimal darajada tashkil etilmay qoldi.

Ushbu maqolada Andijon sanoatining Sovet davridagi rivojlanish tarixi, yutuqlari va kamchiliklari tizimli tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotlar ilmiy adabiyotlar, statistik ma‘lumotlar va arxiv hujjatlariga tayangan holda, Andijon sanoatining iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik jihatlarini bilan bog‘liq natijalar va xulosalarni taqdim etadi.

Asosiy qism. Andijon viloyatida 1946–1991 yillarda sanoat rivoji Sovet Ittifoqining markazlashtirilgan industrializatsiya siyosati doirasida amalga oshirildi. Bu davr Ikkinchi jahon urushining og‘ir oqibatlaridan keyin boshlangan bo‘lib, O‘zbekiston SSRning sharqiy qismida joylashgan Andijon Farg‘ona vodiysining strategik ahamiyatiga asoslangan edi. Sovet hukumati tomonidan amalga oshirilgan besh yillik rejalarda Andijon asosan paxtachilikka yo‘naltirilgan sanoat markazi sifatida ko‘rildi, chunki viloyatning tabiiy sharoitlari va suv resurslari paxta yetishtirish va uni qayta ishlash uchun qulay edi. 1946 yildan boshlab, urushdan keyingi tiklanish jarayonida Andijonda yengil sanoat, mashinasozlik va oziq-ovqat qayta ishlash korxonalari qayta qurildi va yangilari barpo etildi. Masalan, Andijon paxtachilik mashinasozlik zavodi (keyinchalik "Kommunar" nomi bilan mashhur bo‘lgan) va unga

tutash bo‘lgan korxonalar ishga tushirildi, bu esa nafaqat mahalliy iqtisodiyotni tiklashga, balki butun ittifoq miqyosidagi paxtachilik sanoatini texnika bilan ta’minlashga yordam berdi. Bu siyosatning maqsadi O‘zbekistonni Sovet Ittifoqining paxta va to‘qimachilik bazasiga aylantirish bo‘lib, Andijon viloyati bu jarayonda muhim rol o‘ynadi. Natijada, viloyat sanoati urushdan oldingi darajaga qaytib, keyingi o‘sish uchun poydevor yaratildi, ammo bu jarayon markazdan kelgan buyruqlar va resurslarni qat’iy taqsimlashga asoslangan edi, bu esa mahalliy ehtiyojlarni hisobga olmasdan, ba’zan samarasiz natijalarga olib keldi.

Ikkinchi jahon urushidan keyingi dastlabki yillarda (1946–1950) asosiy e’tibor iqtisodiyotni tiklashga qaratildi. Urush davrida Andijon viloyatidagi sanoat korxonalari jiddiy zarar ko‘rgan edi: paxta tozalash zavodlari, to‘qimachilik fabrikalari va oziq-ovqat sanoati ob’ektlari bombardimonlar va resurs tanqisligi tufayli ishlab chiqarishni sezilarli darajada pasaytirgan. Sovet hukumati tomonidan amalga oshirilgan rekonstruksiya dasturi doirasida bu korxonalar qayta jihozlandi va yangi texnologiyalar joriy etildi. Masalan, 1946–1951 yillarda Andijon va atrofdagi tumanlarda 39 ta drenaj tarmoqlari ta’mirlandi, bu esa rezerv yerlarni o‘zlashtirishga va 44 ming gektar maydonni qayta tiklashga imkon berdi. Bu ishlar asosan mahalliy aholi va urushdan qaytgan askarlar mehnati bilan amalga oshirildi, bu esa sanoat uchun zarur bo‘lgan xom ashyo – paxta ta’minotini yaxshiladi. Natijada, Andijondagi paxta tozalash zavodlari ishlab chiqarish quvvatini urushdan oldingi darajaga yetkazdi, bu esa viloyatni Sovet Ittifoqining paxtachilik sanoati markazlaridan biriga aylantirdi. Shu bilan birga, bu davrda sug‘orish tizimlarini kengaytirish boshlandi: yangi kanallar qurildi va melioratsiya ishlari olib borildi, bu sanoatni qishloq xo‘jaligi bilan yanada chambarchas bog‘ladi. Ushbu tiklanish jarayoni Andijon sanoatining modernizatsiyasi uchun mustahkam zamin yaratdi, ammo markazlashtirilgan boshqaruv tufayli resurslarning noto‘g‘ri taqsimlanishi va mehnat sharoitlarining og‘irligi kabi muammolar ham paydo bo‘ldi.

1950–1960 yillarda Andijonda sanoatni jadal rivojlantirish bosqichi boshlandi. Bu davr Sovet Ittifoqining uchinchi va to‘rtinchi besh yillik rejalari bilan bog‘liq bo‘lib, Andijon viloyati paxtachilik va mashinasozlik sanoatiga ixtisoslashdi. Ayniqsa, Andijon paxtachilik mashinasozlik zavodi (Kommunar zavodi) va unga tutash korxonalar

Adabiyotlar tahlili. Mazkur tadqiqot mavzusi bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar asosan sovet va postsovet davrida yaratilgan tarixiy-iqtisodiy tadqiqotlardan iborat bo‘lib, ular Andijon viloyati sanoatining rivojlanish bosqichlarini turli yondashuvlar asosida yoritadi. Sovet davrida chop etilgan ilmiy ishlar O‘zbekiston SSRning “rivojlangan sotsializm” bosqichidagi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini tasvirlashga yo‘naltirilgan bo‘lib, ushbu manbalarda sanoat rivoji ko‘pincha ijobiy baholangan. Jumladan, Andijon viloyatida sanoat ishlab chiqarish hajmining oshishi, yangi sanoat

korxonalarining barpo etilishi, mehnat resurslaridan foydalanish darajasining ortishi va ishchi kuchi bandligining yaxshilangani asosiy yutuqlar sifatida ko‘rsatib o‘tilgan.

Sovet davri tadqiqotlarida paxta tozalash, to‘qimachilik, oziq-ovqat va yengil sanoat tarmoqlarining rivojlanishi mintaqaning iqtisodiy salohiyatini oshirgan omil sifatida talqin qilingan. Biroq, ushbu adabiyotlarning aksariyatida sanoat rivojining salbiy oqibatlari yetarlicha chuqur tahlil qilinmagan. Shunga qaramay, ayrim nisbatan tanqidiy ruhdagi asarlarda ekologik muammolar, xususan, atrof-muhitning ifloslanishi, suv va yer resurslarining haddan tashqari ekspluatatsiyasi, sug‘oriladigan yerlarning sho‘rlanishi kabi masalalar qisqacha bo‘lsa-da, qayd etilgan.

Postsovet davrida yaratilgan ilmiy tadqiqotlarda esa Andijon viloyati va umuman Farg‘ona vodiysida sanoat rivojining muammolari yanada chuqurroq va tanqidiy nuqtayi nazardan o‘rganilgan. Ushbu tadqiqotlarda 1980-yillarda shakllangan sanoat siyosatining salbiy jihatlari, jumladan xom ashyo bazasiga, ayniqsa paxtachilikka haddan tashqari qaramlik, iqtisodiyotning biryoqlama rivojlanishi va ishlab chiqarish tarmoqlarining yetarli darajada diversifikatsiya qilinmagani alohida ta’kidlanadi. Mualliflar sanoat rivojida resurslardan samarasiz foydalanish, eskirgan texnologiyalarning saqlanib qolishi va ekologik muammolarning kuchayishini asosiy kamchiliklar sifatida ko‘rsatadi.

Shuningdek, postsovet davridagi ayrim ilmiy ishlar sovet modernizatsiyasi jarayonining ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini tahlil qilib, markazlashtirilgan rejalashtirish tizimining mintaqaviy rivojlanishga salbiy ta’sirini ochib beradi. Bu tadqiqotlarda Andijon sanoatining markaziy hokimiyat ehtiyojlariga bo‘ysundirilgani, mahalliy manfaatlar va ekologik muvozanat ikkinchi darajaga tushib qolgani qayd etiladi.

Adabiyotlarning umumiy kamchiligi shundaki, sovet davrida yaratilgan manbalar ko‘pincha mavjud yutuqlarni oshirib ko‘rsatib, tizimli muammolar va salbiy oqibatlarni chetlab o‘tgan. Aksincha, postsovet davridagi tadqiqotlar asosan tanqidiy ruhda yozilib, ko‘proq salbiy jihatlarga urg‘u beradi va ayrim hollarda sovet davridagi sanoat rivojining ijobiy tomonlarini yetarlicha baholamaydi. Bundan tashqari, ilmiy adabiyotlarning katta qismi rus tilida yozilgan bo‘lib, o‘zbek tilidagi tadqiqotlar nisbatan kam uchraydi, bu esa mavzuni milliy nuqtayi nazardan kompleks o‘rganishni qiyinlashtiradi.

Shu bois, mazkur mavzuni tadqiq etishda turli davrlarga mansub manbalarni qiyosiy va tanqidiy tahlil qilish, sovet va postsovet adabiyotlaridagi yondashuvlarni uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv Andijon sanoatining 1946–1991 yillardagi rivojlanish jarayonini yanada obyektiv va ilmiy asoslangan holda yoritish imkonini beradi.

Natijalar Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, 1946–1991 yillarda Andijon sanoatining rivojida miqdoriy yutuqlar ustun bo‘lgan. Bu davrda Sovet Ittifoqining markazlashtirilgan rejalashtirish tizimi doirasida Andijon viloyati Farg‘ona vodiysining strategik o‘rniga asoslanib, asosan paxtachilikka yo‘naltirilgan sanoat tarmoqlari jadal rivojlantirildi. Xususan, sanoat ishlab chiqarish hajmining o‘shishi sezilarli darajada kuzatildi: 1960–1980 yillarda Andijonda sanoat ishlab chiqarishi 5–6 baravarga ortdi, bu esa viloyatni O‘zbekiston SSR sanoat ishlab chiqarishida muhim o‘ringa ega qildi va uning ulushi 10–15 foizga yetdi. Yangi sanoat korxonalarining barpo etilishi, masalan, Andijon paxtachilik mashinasozlik zavodi (Kommunar zavodi) va unga tutash bo‘lgan to‘qimachilik fabrikalari, paxta tozalash zavodlari qurilishi mintqa iqtisodiyotini mustahkamladi. Bu korxonalar nafaqat mahalliy ehtiyojlarni qondirdi, balki butun Sovet Ittifoqi miqyosida paxtachilik texnikasi va to‘qimachilik mahsulotlarini yetkazib berdi, bu esa eksport orqali iqtisodiy integratsiyani ta‘minladi. Aholi bandligining oshishi ham muhim yutuq bo‘ldi: 1946–1991 yillarda Andijon viloyatida 100 mingdan ortiq yangi ish o‘rinlari yaratildi, bu urbanizatsiya jarayonini tezlashdi va qishloq aholisini sanoat korxonalariga jalb qildi. Paxta tozalash, to‘qimachilik va mashinasozlik kabi tarmoqlarning rivojlanishi Andijonning O‘zbekiston SSR sanoat tizimidagi o‘rnini mustahkamladi, chunki viloyat paxta yetishtirish va qayta ishlashda yetakchi hududga aylandi. Masalan, 1990 yilda O‘zbekiston paxta ishlab chiqarishining 50 foizi qishloq xo‘jaligi mahsulotlari orasida bo‘lib, Andijon bu jarayonda muhim hissa qo‘shdi, 1,637 million tonna paxta tolasini ishlab chiqarib, 70 foizini ittifoq respublikalariga eksport qildi. Shu bilan birga, sug‘orish va melioratsiya tizimlarining rivojlanishi – 44 ming gektar yerni qayta o‘zlashtirish – sanoat uchun zarur xom ashyo bazasini yaratdi, bu esa iqtisodiy taraqqiyotga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi. Umuman, bu yutuqlar Sovet Ittifoqining yagona xo‘jalik tizimiga integratsiyalashuvni ta‘minlab, Andijonni agro-sanoat markaziga aylantirdi, ta‘lim va sog‘liqni saqlash darajasini oshirdi (100 foiz savodxonlik va umr ko‘rish 73 yilga yetdi).

Biroq, ushbu yutuqlar bilan bir qatorda jiddiy kamchiliklar ham yuzaga kelgan. Sanoatning asosan paxtachilikka yo‘naltirilgani iqtisodiyotning biryozlama rivojlanishiga olib kelgan, bu monokulturaga qaramlikni kuchaytirdi va boshqa tarmoqlarning (masalan, og‘ir sanoat yoki texnologik innovatsiyalar) rivojlanishini chekladi. Paxta sanoatining jadal rivoji qisqa muddatli iqtisodiy o‘shishni ta‘minlagan bo‘lsa-da, yer va suv resurslarining haddan tashqari ekspluatatsiyasi ekologik muammolarni kuchaytirgan. Ayniqsa, sug‘orish tizimlarining samarasizligi – ko‘p qismi qoplamasiz kanallar, suvning bug‘lanishi va drenaj tizimlarining yetishmasligi – yerlarning sho‘rlanishi, botqoqlanishi va unumdorligining pasayishiga olib keldi, natijada qishloq xo‘jaligi yerlarining 50 foizga yaqini zarar ko‘rdi. Bu muammolar paxta qayta ishlash va to‘qimachilik sanoatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatib, xom ashyo

ta'minotini buzdi va iqtisodiy nochorlikni kuchaytirdi. Bundan tashqari, markazlashtirilgan boshqaruv tizimidagi kamchiliklar – resurslarning noto'g'ri taqsimlanishi, korrupsiya va samarasiz rejalashtirish – sanoat korxonalarining samaradorligini pasaytirdi. Masalan, 1985–1991 yillarda Perestroyka davrida Andijonda sanoat korxonalarida mehnat xavfsizligi standartlarini joriy etishga urinishlar bo'ldi, lekin resurs tanqisligi va moliyaviy qiyinchiliklar tufayli bu choralar to'liq amalga oshirilmadi, natijada kasbiy kasalliklar va jarohatlar ko'paydi. Ekologik va sanitariya sharoitlarining yomonlashishi, masalan, kimyo va mexanika zavodlarida nafas olish tizimi muammolari va jigar disfunktsiyalari, ishchilar salomatligiga tahdid soldi. Shu sababli, 1991 yildan keyingi mustaqillik davrida bu salbiy oqibatlar – yerlarning sho'rlanishi va suv tanqisligi – o'z ta'sirini saqlab qoldi, bu esa sanoat rivojining uzoq muddatli barqarorligini chekladi. Umuman, Andijon sanoati Sovet siyosatining natijasida qisqa muddatli o'sishga erishdi, ammo ekologik va iqtisodiy nochorlik uzoq muddatli muammolarni keltirib chiqardi, chunki iqtisodiyot xom ashyo eksportiga yo'naltirilgan bo'lib, tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish cheklangan edi.

Umuman olganda, Andijon sanoatining rivoji Sovet Ittifoqi iqtisodiy siyosatining ijobiy va salbiy jihatlarini o'zida aks ettiradi. Rejalashtirilgan industrializatsiya qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni ta'minlagan bo'lsa-da, uzoq muddatli barqaror rivojlanish uchun yetarli asos yarata olmagan, chunki markaziy rejalashtirish mahalliy ehtiyojlarni hisobga olmasdan, faqat ittifoq miqyosidagi maqsadlarga yo'naltirilgan edi. 1946–1991 yillarda Andijonda sanoat rivoji sovet industrializatsiya siyosatining yaqqol namunasi bo'lib, u yutuqlar va kamchiliklarning o'zaro uyg'unligini namoyon etadi. Mazkur davrda sanoat ishlab chiqarishining o'sishi – masalan, mexanika va paxta qayta ishlashda yillik o'sish 10–15 foiz – iqtisodiy integratsiya va bandlikning ortishi mintqa rivojiga sezilarli hissa qo'shgan. Andijon Sovet Ittifoqining paxta va mashinasozlik bazasiga aylandi, bu esa eksport orqali subsidiyalar olishga imkon berdi (1990 yilda O'zbekiston SSR 4,9 milliard dollar subsidiya oldi). Shu bilan birga, ekologik muammolar – suv resurslarining 40–50 foizini yo'qotish va yerlarning botqoqlanishi – monokulturaga qaramlik va boshqaruvdagi samarasizlik sanoat rivojining barqarorligini cheklagan. Perestroyka davrida (1985–1991) Andijonda mehnat xavfsizligi va ekologik choralar joriy etishga urinishlar bo'ldi, masalan, kasbiy kasalliklar uchun kompensatsiyalar oshirildi va sanitariya nazorati kuchaytirildi, ammo moliyaviy qiyinchiliklar va texnologik eskirish tufayli bu choralar samarasiz bo'ldi. Natijada, ishchilar orasida jarohatlar va kasalliklar ko'paydi, bu esa ijtimoiy muammolarni kuchaytirdi.

Shu sababli, ushbu tarixiy tajribani chuqur tahlil qilish kelajakda hududiy sanoat siyosatini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Sovet davridagi sanoat rivojidan olinadigan saboqlar mustaqillik sharoitida iqtisodiy barqarorlik, ekologik muvozanat va tarmoqlarni diversifikatsiya qilish zarurligini yaqqol ko'rsatadi. Masalan,

paxtachilikka haddan tashqari qaramlik oʻrniga, gaz qazib chiqarish (1990 yilda 41 milliard kub metr) va oltin konlari (yillik 80 tonna) kabi boshqa resurslarni rivojlantirish orqali iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish mumkin edi, ammo Sovet tizimi buni chekladi. Kelajakda Andijon sanoatini rivojlantirishda ekologik standartlarni kuchaytirish, suv resurslarini samarali boshqarish va yangi texnologiyalarni joriy etish orqali oʻtgan xatolardan saboq olish zarur. Bu tajribalar nafaqat Andijon, balki butun Markaziy Osiyo mintaqasi uchun iqtisodiy siyosatni shakllantirishda asos boʻlib xizmat qiladi, chunki SSSR parchalanishidan keyin sanoat ishlab chiqarishi 90 foizga tushib ketdi va tiklanish uchun yangi yondashuvlar talab etildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Economic reforms in Uzbekistan: Achievements, problems, perspectives. <https://fpc.org.uk/economic-reforms-in-uzbekistan-achievements-problems-perspectives/>
2. OBSTACLES IN THE INDUSTRIAL SECTOR OF UZBEKISTAN. <https://inlibrary.uz/index.php/jasss/article/view/114196>
3. The Economic Modernization of Uzbekistan. <https://www.isdp.eu/wp-content/uploads/2018/04/The-Economic-Modernization-of-Uzbekistan-Published-Cover-OGE5.pdf>
4. IRRIGATION AND LAND RECLAMATION PROBLEMS IN ANDIJAN. <https://in-academy.uz/index.php/zdift/article/download/61490/38717/68825>
5. Urbanization and industrialization in Uzbekistan. https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/prgm/cph/experts/uzbekistan/03_land_admin_and_urban_devt/Urbanization_and_industrialization_in_Uzbekistan_challenges_problems_and_prospects.pdf
6. General info - Andijan. <https://andijan1.narod.ru/general.htm>
7. The Key Determinants of Industrialization in Uzbekistan. <https://researchleap.com/the-key-determinants-of-industrialization-in-uzbekistan/>
8. The Importance of Industrial Development in The Regions. <https://inlibrary.uz/index.php/ijmef/article/view/84626>
9. Social and economic development of Andijan region. <https://review.uz/en/post/infografika-socialno-ekonomicheskoe-razvitie-andijanskoy-oblasti-za-pyat-let>
10. Change and Continuity in Uzbekistan, 1991-2016. <https://silkroadstudies.org/resources/pdf/Monographs/1809-Starr-UZ.pdf>
11. Thirty years of economic transition in the former Soviet Union. <https://rujec.org/article/90947/>
12. Uzbekistan Industrial Sector Obstacles WWII & Measures. <https://inlibrary.uz/index.php/jasss/article/view/114196>

13. UZBEKISTAN OF THE ERA OF DEVELOPED SOCIALISM.
<https://biblio.uz/m/articles/view/UZBEKISTAN-OF-THE-ERA-OF-DEVELOPED-SOCIALISM>
14. Disintergration of the USSR and Its Consequences For Uzbekistan.
https://www.files.ethz.ch/isn/92587/06_Apr.pdf
15. The Major Achievements of Soviet Union's Economic Development.
https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4738732_code6479052.pdf?abstractid=4738732&mirid=1
16. SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF SOVIET MODERNIZATION.
https://www.researchgate.net/publication/343670460_JOURNAL_OF_CRITICAL_REVIEWS_UZBEKISTAN_IN_THE_LATE_1980_s_AND_EARLY_1990_s_SOCIO-ECONOMIC_CONSEQUENCES_OF_SOVIET_MODERNIZATION
17. Selfless Work of Industrial Workers of Andijan Region WWII.
<https://cyberleninka.ru/article/n/selfless-work-of-industrial-workers-of-andijan-region-during-the-second-world-war>
18. История Узбекистана - Википедия.
https://ru.wikipedia.org/wiki/История_Узбекистана
19. Oriental Journal of History, Politics and Law.
<https://www.supportscience.uz/index.php/ojhpl/article/download/782/688/1059>
20. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ УЗБЕКИСТАНА.
http://kitob.sies.uz/frontend/web/kitob/kitob_0060b847c8c68b7.pdf